

Til: Nome kommune

Referanse: 2024002742/14

Naturvernforbundets høringsuttalelse til alternativene Bærevann og Vindsås-Nuke

Oslo, 25. september 2025

Innledning

Naturvernforbundet har vært involvert i saken om gruvedrift på Fensfeltet siden 2021, og takker for muligheten for å komme med høringsinnspill. **Vi anbefaler på det sterkeste at Nome kommune sier nei til begge alternativer, både Bærevann og Vindsås-Nuke, som nå er på høring.**

Proessen med arealalternativer må startes på nytt hvis Nome kommunes forpliktelser overfor gjeldende avtaleverk, norsk lov, og hensynet til egen lokalbefolkning skal ivaretas på en god måte.

Kommentarer til prosessen hittil

Naturvernforbundet ved lokal- og fylkeslag har arbeidet med Fensprosessen i Nome kommune siden februar 2024, da kommunen inviterte til såkalte Bærekraftsråd. Helt siden den gang har vi pekt på sentrale mangler knyttet til kunnskapsgrunnlag og innbyggermedvirkning, og at vi har opplevd prosessen som svært forhastet. Kunnskapsgrunnlaget, særlig for naturmangfold, har siden den gang blitt vesentlig bedre for de fire områdene som hittil har vært oppe til vurdering (Bærevann, Dagsrud, Nuke, Vindsås). Kommunen har gjort en meget god jobb med å legge til rette for at den fagbiologiske ekspertise kunne arbeide innenfor fornuftige rammer, men andre viktige deltema er dessverre i for liten grad undersøkt, for eksempel når det gjelder avrenningsproblematikk, forurensningsfare generelt, ingeniørtekniske løsninger, strålingsfare og lønnsomhets- og markedsanalyser. Detaljutredningene for de nevnte områder må kanskje komme på et senere tidspunkt, men vi stusser over at selv lite omfattende og overflatiske analyser ikke har blitt utført for så viktige deltema. Slikt innbyr ikke til tillitt, og skaper unødvendig mye frustrasjon blant publikum som deltar i debatten og prosessen.

Vår vesentligste innvending er likevel at verken statlige eller kommunale aktører har sikret at alle mulige arealalternativer for lokalisering av industriområde og gruvedeponi har blitt vurdert. Kommunen eller andre aktører burde ha søkt samarbeid med tilgrensende kommuner for å hindre at kommunegrensa ble et kunstig hinder for vurderingen. Selv innenfor kommunegrensa er ikke alle aktuelle områder undersøkt. Mye tyder på at selskapet Rare Earths Norway (REN) sitt hovedfokus har vært at Bærevann-alternativet skulle være med i vurderingen, men at verken selskapet eller andre har vist tilstrekkelig interesse for at samtlige andre aktuelle områder har kunnet bli vurdert på

like fot. Nå som Bærevann viser seg uaktuelt på grunn av svært store naturverdier, blir disse utelatelsene svært tydelige.

Vi vil også bemerke at høringsfristen er uforsvarlig kort for en så stor og komplisert sak som denne, der saksdokumentene både er krevende og omfattende. Til sammenligning gav for eksempel Midt-Telemark kommune en seks uker lang frist i forbindelse med Lifjell-planen, som er langt mindre enn denne saken i kompleksitet og omfang.

Naturmangfold – internasjonale og nasjonale forpliktelser

Det internasjonale naturpanelet (IPBES) har slått fast at naturkrise er like alvorlig som klimakrise, og at hvert medlemsland derfor må gjøre en betydelig innsats for å redusere tapet av artsmangfold innenfor egne grenser. I 2022 signerte Norge under på den ambisiøse *Naturavtalen*¹ for ivaretagelse av naturmangfold. Norge er også forpliktet til å samarbeide med andre land om å verne ville arter og områder i Europa gjennom Bernkonvensjonen.²

Den norske naturmangfoldloven skal følges i alle saker som berører naturmangfold. Prinsippene om blant annet kunnskapsgrunnlag, føre-var og tiltakshaver betaler i §§ 8 til 12 skal legges til grunn som retningslinjer ved utøving av offentlig myndighet. Vanndirektivet og vannforskriftens miljømål om å sikre god tilstand i alle overflatevann og grunnvann vil i denne saken også være relevant.

I fjor lanserte hele 167 forskere fra ulike institusjoner i Norge et opprop for ivaretagelse av de siste naturskogene i Norge.³ Nesten halvparten (48 %) av de trua artene i Norge lever helt eller delvis i skog.⁴

FNs klimapanel (IPCC) og det internasjonale naturpanelet (IPBES) fremhever at tap av natur og klimaendringer er menneskeskapte problemer som forsterker hverandre negativt, og som må løses sammen.⁵ Naturvernforbundet advarer mot å sette klimahensyn opp mot naturvernens hensyn i denne saken. Klima kan ikke brukes som et argument for å rasere uerstattelig natur, og generelt vil tap av natur og økosystemtjenester gjøre oss mer sårbare overfor klimaendringene.

Kommentarer til områdene på høring

Område Bærevann

Kartleggingene Biofokus og Asplan Viak har utført⁶, viser at Bærevann med rette kan kalles et biologisk skattkammer. Her er det påvist en uvanlig stor mengde rødlistearter

¹ <https://www.cbd.int/doc/decisions/cop-15/cop-15-dec-04-en.pdf>

² <https://www.coe.int/en/web/bern-convention>

³ <https://www.nmbu.no/nyheter/bredt-forskeroppnop-kartlegging-av-naturskog>

⁴ <https://artsdatabanken.no/rodlisteforarter2021/fordypning/statusfortruaareriskog>

⁵ <https://www.ipbes.net/events/ipbes-ipcc-co-sponsored-workshop-biodiversity-and-climate-change>

⁶ https://www.nome.kommune.no/_f/p9/ia4fb92b6-71e5-4dc1-8447-758dec4d7017/20250625_fagutredning_naturmangfold_barevann.pdf

(78) innenfor et område på «bare» om lag 4 km². Artsforekomstene er spredt utover hele det kartlagte området, ikke bare innenfor de registrerte naturtypene. Dette er uvanlig i norsk sammenheng. Artsrikdommen understrekes videre av at én av de registrerte artene (Ospeskinn) utgjør 10 % av alle registrerte forekomster i Norge, samt at seks av artene er slike som Norge har et særlig forvaltningsansvar for. To arter (grønnsko og sinoberbille) står på Bern-konvensjonens liste over truede arter og omfattes også av *forskrift om fredning av truede arter*. Det påviste arts mangfoldet er ikke engang uttømmende; fagrapporten konkluderer med at det fortsatt er potensial for å gjøre ytterligere funn av truede arter. I og rundt Bærevann er det påvist en artsrikdom som til sammenligning er mye større enn for mange andre verneområder på flere titalls kvadratkilometer.

Naturtyper er det også registrert uvanlig mange av (168), og av disse har 117 blitt vurdert til å ha høy eller særs høy lokalitetskvalitet. Hele 67 av naturtypene er på rødlista, hvorav 8 befinner seg i nest alvorligste kategori (*Sterkt truet* – EN).

Alt dette er med på å gjøre Bærevann til et **internasjonalt** viktig naturområde, slik fagbiologene konkluderer med.

Bærevann bør heller utredes i forbindelse med vern, snarere enn noe annet. Det faktum at Murefjell naturreservat og Værstadjellet naturreservat ligger like ved det kartlagte området, reduserer ikke verneverdien, men trekker den heller opp. Ifølge fagrapporten utgjør Bærevann en viktig landskapsøkologisk korridor mellom de eksisterende verneområdene like ved. Om Bærevann inkluderes i et framtidig storvernområde, vil kommunen sitte med et verneområde i nasjonal særklasse. Slike naturverdier er noe å være stolt av!

Vi vil presisere at eventuelle tillempinger og såkalt avbøtende tiltak ikke vil kunne forhindre at naturverdiene i området ødelegges i svært alvorlig grad. Fragmentering av habitater er en stor trussel mot naturmangfoldet, og indirekte påvirkning i bygge- og driftsfasen vil ifølge fagrapporten også være en trussel (s. 37). Rapporten viser dessuten til at også de tilgrensende verneområdene vil påvirkes negativt dersom Bærevann bygges ned, for eksempel ved støy- og støvforurensing fra de nedbygde arealene, i tillegg til tørke- og fragmenteringseffekter.

Det er også en reell risiko for at Herrevassdraget verneområde blir alvorlig til katastrofalt negativt påvirket av avrenning fra et eventuelt gruvedeponi. Risikoen for dette er per i dag ikke kjent, siden det ikke er blitt utført dedikerte undersøkelser for dette. Denne risikoen bør ikke minst fiskemyndighetene i fylket merke seg, ettersom fiskeutbedrende tiltak i nabovassdragene må sees i sammenheng med den økologiske og kjemiske tilstanden i Herrevassdraget.

For å oppsummere om Bærevann vil vi vise til følgende utdrag fra side 36 i rapporten:

«Områdealternativ Bærevann vurderes å ha nasjonal til internasjonal verdi blant annet fordi området Murefjell-Nipe-Godalen-Bærevann-Værstadjellet trolig er et av de viktigste områdene for gamle boreonemorale lavlandsblandingsskoger i Norge. Det er

trolig også et av de største mer eller mindre sammenhengende slike areal med eldre skog som i liten grad er skogbrukspåvirket.»

Det er opplagt fra Naturvernforbundets side at dette området ikke kan benyttes til industri og gruvedeponi, uansett hvor velegnet det ellers vil være fra industrielle perspektiver.

Område Vindsås-Nuke

Vindsås-Nuke-området utgjør de viktigste turområdene for lokalsamfunnet på Ulefoss, og vi er gjennom turlaget kjent med at stadig flere de siste årene har benyttet seg av friluft- og rekreasjonsmulighetene som finnes her. Som et stort stykke nærnatur er Vindsås-Nuke svært viktig, ikke minst også ettersom områdene er forholdsvis lettgåtte og dermed egnert til bruk for mange ulike brukergrupper. Vi minner om at bevaring av nærnatur med opplevelsesverdier for alle brukergrupper er noe som har vært prioritert på øverste politiske nivå, for eksempel i Meld. St. 18 (2015-2016), og i statlige planretningslinjer for arealbruk og mobilitet understreker punkt 3.10 at «Det skal tas hensyn til viktige arealer for friluftsliv ...».

Fagrapportene^{7,8} har imidlertid også konkludert med at det finnes et betydelig naturmangfold i de kartlagte områdene, og de utmerker seg ved å ha store arealer med myr. Det siste er naturligvis viktig i en klimasammenheng. For Vindsås er det gjort funn av 52 naturtypelokaliteter, der 30 er rødlistede og 28 har høy til svært høy kvalitet. Det er funnet 34 rødlistearter, hvorav 10 er truet. 1 art er omfattet av *Forskrift om fredning av truede arter*. Sinoberbille er også funnet i dette områdealternativet.

I Nukedalen er det gjort funn av 50 naturtypelokaliteter, der 28 har høy til svært høy kvalitet og 35 er på rødlista. Det er gjort funn av 50 rødlistearter, hvorav 18 er truet. 2 av artene omfattes av *Forskrift om fredning av truede arter*. Ved siden av den fredede Sinoberbilla, ble det også gjort funn av tre truede billearter som bare finnes i landskap der naturskogpreget er framtrædende.

Både Vindsås og Nukedalen har arealer som har vært hogstpåvirket i nyere tid, men sett under ett innehar Vindsås-Nuke store sammenhengende skogområder som utgjør viktige økologiske funksjoner på landskapsnivå. Det relativt varme klimaet i Nome og den varierte topografien bidrar til at skogområdene her innehar betydelige forekomster av viktige arter, til tross for at en del av skogen i de kartlagte områdene ikke er veldig gammel. Eldre og gammel skog finnes det likevel mye av, slik artsfunnene omtalt ovenfor indikerer, og det er i gammelskog- og myrområder at de største naturverdiene er påvist. De registrerte naturtypene finnes for øvrig i alle deler av områdene, slik at planområdejusteringer ikke vil kunne unngå viktige natur- og landsskapsverdier.

⁷ https://www.nome.kommune.no/_f/p9/i1c140984-bddf-439e-bf5f-2de02bd770af/20250625_fagrapport_naturmangfold_vindsas.pdf

⁸ https://www.nome.kommune.no/_f/p9/ieaec2b19-a15e-4da1-a6b5-9c4d234206d2/20250625_fagrapport_naturmangfold_nukedalen.pdf

Ellers er det også for Vindsås-Nuke store usikkerheter knyttet til avrenningsfare mot tilgrensende vassdrag, og også her vil konsekvensene ved eventuell alvorlig avrenning kunne bli dramatiske

Sammenlignet med Bærevann vil de påviste naturverdiene i Vindsås-Nuke kanskje virke noe beskjedne, men dette sier først og fremst noe om Bærevanns virkelig unike naturrikdom. Det påviste naturmangfoldet for Nuke-Vindsås er også stort og viktig, noe som gjenspeiles i den svært alvorlige konsekvensgraden for naturmangfold fagrapportene har gitt områdene, der for eksempel Nukedalen har fått samlet konsekvensgrad «svært stor til kritisk negativ». Nuke-Vindsås har et naturmangfold som er sammenlignbart med eksisterende naturreservater som er arealmessig langt større, og bør ikke utsettes for de ødeleggende tiltakene som etablering av industriområde - og gruvedeponi vil innebære. I tillegg til det påviste naturmangfoldet kommer de store frilufts- og rekreasjonsverdiene. En utbygging i Vindsås og Nukedalen vil redusere attraktiviteten til Ulefoss betraktelig.

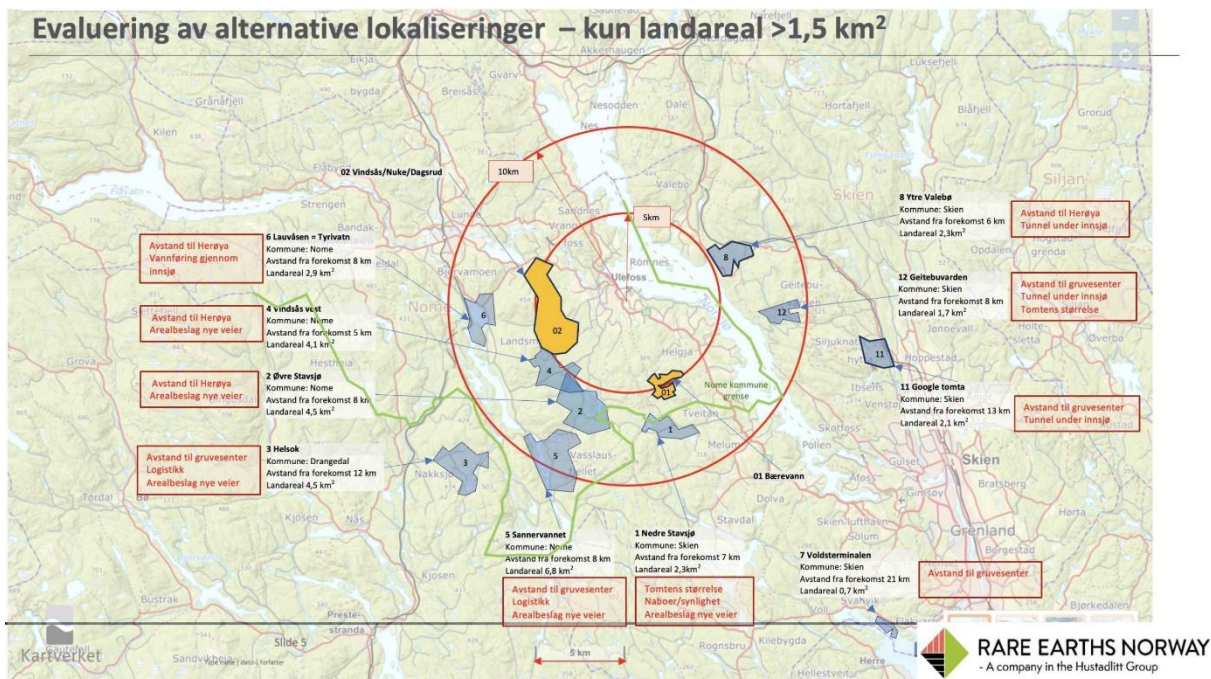
Hovedinnspill: Behov for nye områdealternativer

Naturkartleggingene av områdene på høring understreker behovet for en ny lokaliseringsprosess der en kun velger ut områder som allerede er betydelig preget av større inngrep. Etter råd fra miljøorganisasjonene har gruveselskapet Rare Earths Norway nå i sommer bestilt en enkel kartlegging av Bergfald Miljørådgivere, der en har sett på andre lokaliseringalternativer som ikke tar hensyn til kommunegrenser.⁹ Denne undersøkelsen viser at det finnes helt eller delvis nedbygde områder, også innenfor Nomes kommunegrense, som *kan* være egnet som arealer for industri og gruvedeponi.

Vi ber kommunen merke seg at dette nye områdesøket er gjort på grunnlag av at avstand fra gruve til industriområde og deponi kan være langt større enn de 6 kilometerne som gruveselskap og kommune tidligere ser ut til å ha operert med som et absolutt maksimum. Det har, slik vi forstår det, vært kostnadsvurderinger, ikke ingeniørtekniske begrensninger, som har vært bestemmende for radiusen fra gruva. Vi mener det er avgjørende når slike store beslutninger fattes, at det gjøres helhetlige vurderinger der alle avveininger kan tas, særlig når store naturverdier står på spill.

Under har vi limt inn en plansje fra den omtalte presentasjonen som viser de mulige alternativene som er vurdert av Bergfald for REN, med noen av deres kommentarer. Det kan hende også andre lokaliteter er mulige.

⁹ Kommunen skal ha mottatt presentasjonen av denne undersøkelsen, og vi viser derfor til denne som et offentlig dokument (med navn *Kartlegging av mulige alternative lokaliseringer av mineralparken*).

Vi sier ikke at det er disse alternativene en nå bør låse seg til. Arbeidet Bergfald Miljørådgivere har utført, viser imidlertid at en slik mer helhetlig lokaliseringsprosess vil kunne peke ut flere mulige lokaliseringsalternativer både innenfor og utenfor Nome kommunes grenser, inkludert helt eller delvis nedbygde arealer. Merk for eksempel at både Google-tomta og Vollsterminalen i Grenland også er listet som mulige alternativer i dette studiet. Vi mener at både miljømyndigheter og innbyggere lokalt vil være tjent med at flere områder også utenfor kommunen blir vurdert, dersom dette vil kunne resultere i betydelig lavere konsekvenser for natur, klima og friluftsinnteresser.

Kunstige begrensninger som kommunegrense og maksavstand på 6 kilometer, samt for lite involvering av lokalsamfunnet, førte til at kommunen låste seg for tidlig til fire områder som kanskje kunne blitt ekskludert mye tidligere gjennom en bedre prosess.

Vår klare oppfordring til kommunen er å starte lokaliseringsprosessen på nytt, i samarbeid med nabokommuner, fylkeskommune eller Statsforvalter, for å være sikre på at alle aktuelle alternativer blir vurdert og veid mot hverandre på en likeverdig måte, før endelig lokaliseringsbeslutning tas.

Avsluttende kommentarer

Naturvernforbundet sier altså klart nei til både Bærevann og Vindsås-Nuke som områdealternativer. Etablering av industriområde og gruvedeponi vil ved siden av det fullstendig ødeleggende arealbeslaget også medføre betydelig risiko med hensyn til lekkasje av radioaktive stoffer, tungmetaller og kjemikalier, og ved lengre tørkeperioder vil også støvforurensing kunne bli et stort problem. Virkningene av stadig mer alvorlige klimaendringer vil gjøre risikoen større enn den er i dag, for eksempel ved hyppige

hendelser med uvanlig store nedbørsmengder. Dette taler for at en ikke gjennomfører noen forhastet «hurtigspor»-prosess, men heller tar seg den tid som normal forsvarlig saksbehandling krever. Det siste vi ønsker oss i Nome, er flere skandaler av den typen den manglende håndteringen av avfallet fra Søve gruver har vært. For en gruve av den størrelsesorden vi snakker om nå, kan en skandale med hensyn til avfallshåndtering bli langt større og mer alvorlig enn noe vi har sett her til lands før. Slik sett er det heller ikke overraskende at kommunestyret i Nome, etter det vi kjenner til, tidligere ønsket seg en gruvefaglig vurdering av RENs konsept. Vi ønsker også en uavhengig gruvefaglig vurdering av både risiko og ingeniør- og gruvetekniske løsninger, og den bør komme så tidlig som mulig, før en har rukket å låse seg til bestemte områdealternativer.

Alle innbyggere og politikere i Nome bør også ha så nøkterne framtidsutsikter som mulig om det internasjonale markedet for sjeldne jordarter. Vi vet at konkurransen vil bli sterkere i framtiden, også fra vestlige land og land som har vennskapelige forbindelser til Vesten. Vi vet også at en gruve som virkelig skal ta miljøhensyn, nødvendigvis må bli svært dyr i drift. Og vi vet at geopolitiske forhold endrer seg, ofte raskt og uten at en venter det. Det bør derfor foreligge solide lønnsomhetsanalyser på et tidlig tidspunkt samt troverdige garantier for eventuell subsidiering av drift over tid. Et verst tenkelig scenario er at en ødelegger viktige natur- og friluftsområder for all framtid, og så må gruva legges ned på grunn av for høye kostnader og skjerpet konkurranse. Ved et slikt utfall sitter kommunen bare igjen med en gruvetragedie.

Konklusjon

Nome kommunestyre må si nei til Bærevann og Vindsås-Nuke og be om at lokaliseringsprosessen startes på nytt, i samarbeid med tilgrensende kommuner og gjerne overordnede myndigheter. Et forsvarlig resultat krever et grundig forarbeid som ikke kan hastes igjennom.

Med vennlig hilsen,

Hans Christian Deilhaug
lokallagsleder
Naturvernforbundet Midt-Telemark

Helge Granlund
fylkesleder
Naturvernforbundet Telemark

Truls Gulowsen
leder
Naturvernforbundet